

opweegt tegen de lust van de *communitas*. De winst van het zich kunnen vereenzelvigen met de groep en rituelen en opvattingen is, in vergelijking met de geestelijke en materiële inspanning die dit kost, te laag, gegeven de alternatieven die er zijn voor fysiek en sociaal welzijn.

Schuyt ziet oude gemeenschappen worden vervangen door nieuwe: 'alle gemeenschappen en bindingsvormen zijn constant in verandering' (p. 20). Ze tenderen alle in de richting van open gemeenschappen. Het moderne toneel vormt voor Schuyt 'een model van een moderne gemeenschap van deze tijd. Dat is gemeenschap, een groep die een gezamenlijk plan ten uitvoer brengt' (p. 29). Ja, misschien wel, maar ook toneelgezelschappen komen en gaan. Hoe dan ook, zijn lezing prikkelde mijn verbeelding, riep op tot tegenspraak, en zette me aan het denken. Dat maakt zulke lezingen, die sinds jaar en dag op een typografisch fraaie wijze worden uitgegeven door Eburon, de moeite waard. Terzijde, ik denk niet dat Schuyt gereformeerden van gereformeerden kan onderscheiden, wanneer hij spreekt van het geringere verlies in godsbesef bij 'gereformeerde kerken'.

Durk Hak

(Als docent verbonden aan de Stichting Pedagogische Opleidingen te Groningen)

Taylor, Charles (2003), *Wat betekent religie vandaag?*, (Nederlandse vertaling van en inleiding op *Varieties of Religion Today*. *William James Revisited*, 2002, door Guido Vanheeswijck), Kampen: Uitgeverij Klement, 108 blz., ISBN 9077070338, € 13,95.

De Canadese filosoof Charles Taylor (1931) werd in 1999 uitgenodigd tot het houden van de befaamde *Gifford Lectures* en nam daartoe een honderd jaar eerder gehouden lezing van William James ter hand. Taylor kwam tot de ontdekking dat deze nog niets aan actualiteit had ingeboet, en bewerkte de lezing tot publicatie met de titel *Varieties of Religion Today*. *William James Revisited*. Deze uitgave past in het oeuvre van Taylor, dat meer en meer gericht is op het fenomeen van secularisatie in de westerse wereld.

Het boek bestaat uit drie delen. In het eerste beschrijft hij de religieuze ervaring, wat volgens James de kern vormt van godsdienst. Deze visie is uiteraard geïnspireerd door diens pragmatisme, waarin gevoelens het handelen eerder bepalen dan ideeën. En door de protestantse traditie waar James uit voortkomt, waarin het vooral gaat om het innerlijk. Taylor ziet als katholiek een paar blinde vlekken bij de protestant James, want de rol van de gemeenschap wordt nauwelijks of negatief belicht, terwijl hij daar op twee manieren graag meer plaats voor ingeruimd zou willen zien. Ten eerste is er de opdracht tot broederlijke en de bediening van de sacramenten. Ten tweede is er zelfs voor een devotionele levenswijze een minimale formulering nodig van wat men gelooft. En die woordenschat die we daarvoor hebben, is voor een groot deel doorgegeven.

Maar als we deze aanmerkingen op James bezien, lijkt het eerder een aanvulling op James dan echte kritiek, omdat Taylor in de kern wel met James instemt. Ook lijkt Taylors visie op de rol van de gemeenschap geen remedie tegen enkel uitwendige religiositeit, zoals wel tot uiting komt in het barthiaanse – en blijkbaar typisch protestantse - onderscheid tussen religie en geloof. Hier wreekt zich waarschijnlijk de keuze van Taylor om alleen in te gaan op het hoe van religie en niet op het wat van het geloof. Dan vergeet Taylor dat het kan dat juist dit van belang is, want misschien is het ene geloof het andere niet.

In deel twee belicht Taylor de argumenten van James tegen de veronderstelde redelijkheid van het agnosticisme. De stelling van een agnost is dat als ergens niet genoeg bewijzen voor zijn, de morele plicht eist het niet te geloven. Dit is echter een vorm van self-fulfilling prophecy, want voor sommige zaken geldt het augustiniaanse inzicht, dat liefde en een open geest ons in staat stellen iets te verstaan wat we anders nooit zouden kunnen begrijpen. Dus als een agnost er niet voor open staat, zal hij het ook nooit kunnen zien. Taylor vraagt vervolgens aan de agnost: waarom is het wijzer om toe te geven aan onze vrees dat iets een vergissing is dan aan onze hoop dat het waar is? Het overheersende is in beide gevallen het gevoel: vrees of hoop. Het agnosticisme is dus niet redelijker dan de religieuze positie. De agnostische stelling leidt tot een denkregel die verhindert dat we bepaalde soorten waarheid kunnen erkennen, indien deze soorten waarheid echt bestonden. Immers de agnost sluit bepaalde – de op augustiniaans inzicht gebaseerde - waarheden uit! Zo wordt de superioriteit van het agnostisch veto een risico op waarheidsverlies. En dat is een onlogische denkregel, die zeker niet wetenschappelijk genoemd kan worden. Met behulp van deze argumenten van James en Taylor kan de agnostische positie scherp geanalyseerd worden en de claims over de zogenaamde onredelijkheid van religie genuanceerd worden.

In het derde deel beschrijft Taylor dat in de huidige wereld door de secularisering de religie steeds meer teruggedrongen wordt tot de privésfeer. In westerse samenlevingen valt dit proces weer te geven als een verloop van durkheimiaans naar postdurkheimiaans. Durkheimiaans betekent dat religieuze ervaringen als sociale werkelijkheden worden voorgesteld. Men was vroeger bijvoorbeeld als vanzelfsprekend lid van een kerk. Terwijl postdurkheimiaans inhoudt, dat de eis om zich te conformeren aan een kerk vrijwel onbegrijpelijk is geworden. Taylor ziet vooral de mogelijkheden sinds de jaren '60 van de vorige eeuw tot het verkrijgen van rijkdom in combinatie met het 'individuele expressivisme' ('vooral je eigen ding doen') als oorzaken en uitingen van deze postdurkheimiaanse fase. En in deze huidige fase kunnen we James' profetische visie goed gebruiken, want die kenmerkte religie ook als iets innerlijks en iets van je ervaring.

Dit leidt bij mij tot een zekere twijfel over de positie van Taylor. Want aan de ene kant is diens tegenwicht van de rol van de gemeenschap juist nu heel erg nodig, en aan de andere kant roept dat de vraag op of dat nog wel mogelijk is in zo'n geïndividualiseerde wereld. Bovendien schort er iets aan Taylors analyse van de westerse cultuur. Er wordt niet ingegaan op de godsverduistering sinds de Verlichting en Nietzsches 'god is dood' visioenen.

Dat is wel noodzakelijk, want anders kan de door hem geblameerde rijkdom en individualisering vanaf de jaren '60 de secularisatie niet veroorzaken zoals het heeft gedaan.

Ria den Dikken

(Filosoof en wijsgerig pedagoog, als docente filosofie werkzaam bij het voortgezet onderwijs en volksuniversiteiten)

Vries, Olof H. de (2009), *Gelovig gedoopt. 400 jaar baptisme. 150 jaar in Nederland*, Kampen: Kok, 342 blz., ISBN 9789043516006, € 21,50.

Het baptisme, door de schrijver aangeduid als een protestantse geloofsbeweging, telt over de hele wereld zo'n veertig miljoen leden. In Nederland is de aanhang bescheiden. De gemeenten die zich hebben verenigd in de Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland tellen rond de 30.000 mensen (leden, kinderen, bezoekers van diensten). Verder zijn er ook vrije baptistengemeenten en nog enige gemeenten die zich hebben georganiseerd in de Alliantie van Baptisten en CAMA Gemeenten (Christian and Missionary Alliance). Dit boek gaat over de geschiedenis van het baptisme in de context van de Unie van Baptistische gemeenten.

Wat de baptisten onderscheidt van andere protestantse stromingen is volgens de schrijver de gerichtheid op de gemeenschap van belijdende gelovigen en de vraag die hij daarom wil beantwoorden is hoe die baptistische identiteit door de tijd gestalte is gegeven. Die ligt niet vast, maar is dynamisch: in de loop van haar geschiedenis vertoont de gemeenschap soms trekken van een kerk en dan weer meer van een beweging. De plaatsbepaling tussen institutie en beweging vormt het klopmotief van dit boek.

Het ontstaan van het baptisme ligt in Nederland in het begin van de 17de eeuw, waar een aantal Engelsen die zich van het puritanisme hadden afgescheiden, zich had gevestigd en van wie, mogelijk beïnvloed door (Waterlandse) doopsgezinden, sommigen overgingen tot het erkennen van de volwassendoop. Naar Engeland teruggekeerd stichtten zij daar baptistengemeenten, die in de loop van de 17de eeuw soms getolereerd, soms vervolgd werden. Door de vervolging gedwongen emigreerden groepen baptisten naar de Nieuwe Wereld. Een zekere verstarring trad op, maar nieuwe inspiratie kreeg het baptisme van de 18de eeuwse opwekkingsbewegingen in Amerika, die zich ook uitte in zendingsijver. In de eerste decennia van de 19de eeuw bereikt het baptisme – dat tot dan toe geografisch tot Engeland en USA was beperkt – het vasteland van West-Europa. In Nederland werd in 1845 de eerste baptistengemeente gesticht.

Het Nederlandse baptisme heeft zijn oorsprong in Hamburg. Vanuit die stad startte de prediking, welke een voedingsbodem vond in kringen van het Reveil en de Afscheiding. Van het laatste is de gemeente in Gasselternijveen (de eerste in Nederland) een voorbeeld. De afgescheiden gemeente die zich daar onder leiding van de gereformeerde dominee, J.